

ЗМІСТ / CONTENTS

Вступне слово. Микола Княжицький / Foreword. Mykola Kniazhytskyi	10
Від авторського колективу / From the author team	11

ЧАСТИНА I / PART I

Наукові дослідження / Scientific researches

Любов Легасова, Олександр Лисенко / Liubov Lehasova, Oleksandr Lysenko Феноменологія Криму в історичній ретроспективі / Phenomenology of Crimea in historical perspective	14
Ірина Васильєва, Тетяна Стріхарська / Iryna Vasylieva, Tetiana Strikharska Кримськотатарський народ у контекстах Другої світової війни / Crimean Tatar people in the context of the Second World War	31
Наталія Гамарник / Nataliia Hamarnyk «Сюрхиун», або операція «Депортація» / "Siurhiun" or operation "Deportation"	57
Гульнара Бекірова / Hulnara Bekirova Життя в засланні / Life in exile	69
Андрій Солонець / Andrii Solonets Хайтарма: повернення на Батьківщину / Haytarma: repatriation	80

ЧАСТИНА II / PART II

Хронологія злочину / Chronology of crime

№ 1 Постанова Державного комітету оборони СРСР «Про виселення з Краснодарського краю кримських татар» / Decree of the State Committee of Defense of the USSR "On the deportation of the Crimean Tatars from Krasnodar region"	90
№ 2 Постанова Кримського обкому ВКП(б) «Про помилки, допущені в оцінці поведінки кримських татар стосовно партизанів, і про заходи щодо ліквідації цих помилок та посилення політичної роботи серед кримських татар» / Decree of the Crimean Regional Committee of the AUCP(b) "On the errors made in the evaluation of behaviour of Crimean Tatars to partisans, and on activities of elimination of these errors and strengthening of political work among the Crimean Tatars"	91
№ 3 Наказ НКВС/НКДБ СРСР п 00419/00137 «Про заходи з очищення території Кримської АРСР від антирадянських елементів» / Order of the NKVD / NKGB of the USSR n 00419/00137 "On measures to clean the territory of Crimean ASSR of anti-Soviet elements"	92

№ 4	Записка наркома внутрішніх справ Л.П. Берії Й.В. Сталіну про співпрацю переважної більшості татарського населення Криму з німецько-фашистськими окупантами та доцільність виселення 140 – 160 тисяч як переселенців на територію Узбецької РСР / Note of People's Commissar of Internal Affairs L.P. Beriia to Y.V. Stalin about the cooperation of vast majority of Crimean Tatar population with Naz i occupiers and the desirability of deportation 140 - 160 thousand of settlers into the Uzbek SSR territory	94
№ 5	Постанова Державного комітету оборони СРСР «Про кримських татар» / Decree of the State Defense Committee of the USSR "On Crimean Tatars"	95
№ 6	План проведення операції з виселення спецконтингенту в Сімферопольському оперативному секторі військ НКВС з 18.05 – 19.05.44 р. / Plan of operation of special contingent expulsion in Simferopol operational sector of the NKVD troops from 18.05 - 05.19.44	98
№ 7	Телеграма заступника наркома держбезпеки СРСР Б. Кобулова та заступника наркома внутрішніх справ СРСР І. Серова народному комісару внутрішніх справ СРСР Л. Берії про наслідки операції з виселення кримських татар із Кримського півострова / Telegram of Deputy People's Commissar of State Security of the USSR B. Kobulov and Deputy People's Commissar of Internal Affairs of the USSR I. Serov to People's Commissar of Internal Affairs of the USSR L.Beriia about the consequences of operation of the Crimean Tatars' deportation from the Crimean peninsula	100
№ 8	Записка Л.П. Берії Й.В. Сталіну про виселення з Криму близько 180 тисяч кримських татар / Note of L.P. Beriia to Y.V. Stalin about the deportation of about 180 thousand Crimean Tatars from Crimea	101
№ 9	Постанова Державного комітету оборони СРСР № 5937 сс «Про направлення кримськотатарських переселенців до ліспромгосподарств Уралу та Поволжя» / Decree of the State Defense Committee of the USSR No. 5937 ss "On sending the Crimean Tatar deportees to work at forest enterprises of Ural and Volga regions"	102
№ 10	Директива заступника голови Раднаркому КАРСР П. Ямпольського і секретаря обкому ВКП(б) В. Берюзкіна головам міськвиконкомів і секретарям міськкомів партії / Directive of the Deputy Chairman of the Council of People's Commissars of the Karelian ASSR P. Yampolskiy and Secretary of the Regional Committee of AUCP(b) V. Berozkin to chairmen of the city executive committees and secretaries of the city committees of the Communist Party	103
№ 11	Звернення наркома внутрішніх справ Л.П. Берії до заступника голови Раднаркому В.М. Молотова щодо навчання дітей спецпереселенців / Appeal of the People's Commissar of Internal Affairs L.P. Beriia to the Deputy Chairman of the Council of People's Commissars V. Molotov about the education of children of special settlers	104
№ 12	Подання наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії Голові ДКО Й. Сталіну про нагородження учасників операції з виселення кримських татар та представників інших національностей з території Криму / Petition of the People's Commissar of Internal Affairs of the USSR L. Beriia to the Chairman of State Defense Committee J. Stalin about the rewarding participants of operation of Crimean Tatars' deportation and representatives of other nationalities of Crimea	105

№ 13	Витяг з Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про нагородження орденами і медалями працівників НКВС і НКДБ» / Extract Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On awarding orders and medals to personnel of the bodies of NKVD and NKGB"	106
№ 14	Постанова Державного комітету оборони № 6372 с «Про переселення в Крим, на звільнені після депортації місця, колгоспників з областей та країв РРФСР та областей УРСР» / Decree of the State Defense Committee No. 6372 s "On resettlement in Crimea, in free places after deportation, farmers of the regions and territories of the RSFSR and regions of the Ukrainian SSR"	109
№ 15	Доповідна записка начальника відділу спецпоселень НКВС СРСР М. Кузнецова «Про облік спецпоселенців та адміністративний нагляд за ними в місцях їхнього розселення» / Memorandum of Head of the Department on Special Settlements of the USSR NKVD M. Kuznetsov "On recording special settlers and making administrative supervision in places of their settlement"	114
№ 16	Постанова Державного комітету оборони «Про розрахунки зі спецпереселенцями з Криму за прийняті в них у місцях колишнього мешкання збіжжя, худобу, птицю, вовну та шкіряну сировину і заходи допомоги для їхнього якнайшвидшого господарсько-побутового облаштування» / Resolution of the State Defense Committee "On the calculations with special settlers from Crimea for taken their corn, cattle, poultry, wool and leather materials in the places of former residence and assistance measures for their speedy household and living arrangements"	119
№ 17	Доповідна записка заступника начальника Відділу спецпоселень НКВС СРСР Мальцева заступнику наркома внутрішніх справ Союзу РСР комісару держбезпеки 2 рангу В.В. Чернишову / Memorandum to Deputy People's Commissar of Internal Affairs of the USSR, State Security Commissioner of the 2nd rank V.V. Chernyshov	122
№ 18	Доповідна записка заступника наркома внутрішніх справ В.В. Чернишова і начальника Відділу спецпоселень НКВС М.В. Кузнецова наркому внутрішніх справ Л.П. Берії про правовий статус спецпоселенців – родичів тих, хто служить у Червоній армії / Memorandum of Deputy People's Commissar of Internal Affairs V.V. Chernyshov and Head of the Department on Special Settlements of the NKVD M. Kuznetsov to People's Commissar of Internal Affairs L.P. Beriia about the legal status of special settlers – relatives of those who serve in the Red Army	124
№ 19	Указ Президії Верховної Ради РРФСР № 621 «Про перейменування районів і районних центрів Кримської АРСР» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR No. 621 "On renaming of districts and district centers of the Crimean ASSR"	125
№ 20	Довідка начальника Відділу спецпоселень НКВС М.В. Кузнецова про розміщення спецпереселенців (станом на 1 жовтня 1944 р.) / Certificate of Head of the Department on Special Settlements of the NKVD M. Kuznetsov about placement of special settlers (On October 1, 1944)	126
№ 21	Постанова Раднаркому СРСР № 35 «Про правовий статус спецпереселенців» / Resolution of the Council of the People's Commissars of the USSR No. 35 "On the legal status of special settlers"	128

№ 22	Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про перетворення Кримської АРСР у Кримську область у складі РРФСР» / Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On the transformation of the Crimean ASSR into the Crimean region of the RSFSR"	129
№ 23	Проект директиви НКВС СРСР № 123 «Про облік на спецпоселенні та господарське облаштування військовослужбовців із карачаївців, калмиків, чеченців, інгушів, балкарців, кримських татар, кримських болгар, греків і вірмен» / Draft Directive of the NKVD of the USSR No. 123 "On registration in special settlements and place of residence of the military personnel among the Karachays, the Kalmyks, the Chechens, the Ingush, the Balkars, the Crimean Tatars, the Crimean Bulgarians, the Greeks and the Armenians"	130
№ 24	Постанова Раднаркому СРСР № 1927 «Про пільги спецпереселенцям» / Resolution of the Council of People's Commissars of the USSR No. 1927 "On privileges of special settlers"	131
№ 25	Указ Президії Верховної Ради РРФСР № 619/3 «Про перейменування сільських рад і населених пунктів Кримської області» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR No. 619/3 «About renaming of village councils and towns of the Crimean region"	132
№ 26	Директива народного комісара внутрішніх справ № 140 «Про порядок направлення на проживання демобілізованих із Червоної армії військовослужбовців сержантського і рядового складу відповідно до національності: карачаївців, калмиків, чеченців, інгушів, балкарців, кримських татар, кримських болгар, греків і вірмен» / Directive of People's Commissar of Internal Affairs No. 140 "On the order regulating place of residence of demobilized soldiers and sergeants of the Red Army according to nationality: the Karachays, the Kalmyks, the Chechens, the Ingush, Balkars, the Crimean Tatars, the Crimean Bulgarians, the Greeks and the Armenians"	144
№ 27	Закон Верховної Ради РРФСР «Про ліквідацію Чечено-Інгуської АРСР та про перетворення Кримської АРСР в Кримську область» / Law of the Supreme Soviet of the RSFSR "On liquidation of the Chechen-Ingush ASSR and the transformation of the Crimean ASSR into the Crimean region"	146
№ 28	Указ Президії Верховної Ради РРФСР "Про перейменування населених пунктів Кримської області» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR "On renaming the localities of Crimean region"	147
№ 29	Указ Президії Верховної Ради СРСР "Про кримінальну відповідальність за втечу з місць обов'язкового й постійного поселення осіб, виселених до віддалених районів СРСР під час Великої Вітчизняної війни» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On criminal responsibility for escape from a compulsory and permanent settlement of people deported to remote regions of the USSR in the period of the Great Patriotic War"	165
№ 30	Довідка начальника Відділу спецпоселень МВС СРСР полковника Шияна про наявність та рух виселенців (станом на 1 жовтня 1948 р.) / Certificate of Colonel Shyian, the Head of the Department of special settlements of Ministry of Internal Affairs of the USSR about the presence and movement of the evictees (On October 1, 1948)	166

№ 31	Постанова Президії Верховної Ради РРФСР «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР» / Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR "On transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR"	167
№ 32	Постанова Політбюро ЦК КПУ «Про передачу Кримської області зі складу Російської РФСР до складу Української РСР» / Resolution of the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine "On transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR"	167
№ 33	Постанова Президії Верховної Ради УРСР «Про подання Верховної Ради РРФСР з питання передачі Кримської області до складу Української РСР» Resolution of the Presidium of Supreme Soviet of the Ukrainian SSR "On submission of question of the Supreme Soviet of the RSFSR of transferring the Crimean region to the Ukrainian SSR"	168
№ 34	Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On the transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR"	169
№ 35	Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про зняття обмежень щодо спецпоселень з кримських татар, балкарців, турків – громадян СРСР, курдів, хемшилів та членів їхніх сімей, виселених у період Великої Вітчизняної війни» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On the lifting restrictions over special settlement of the Crimean Tatars, the Balkars, the Turks – USSR citizens, the Kurds, the Hemshils and members of their families deported in the period of the Great Patriotic War"	170
№ 36	Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про громадян татарської національності, які проживали в Криму» / Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On citizens of Tatar nationality who lived in Crimea"	171
№ 37	Постанова Президії Верховної Ради СРСР № 494 «Про порядок застосування статті 2 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 28.04.1956 р.» / Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR No. 494 "On the implementation of Article 2 of the Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of April 28, 1956"	172
№ 38	Доповідна записка Прокурора УРСР до ЦК КП України / Memorandum of Prosecutor of the Ukrainian SSR to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine	173
№ 39	Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про визнання такими, що втратили чинність законодавчих актів СРСР, у зв'язку з Указом Президії Верховної Ради СРСР “Про зняття обмежень у виборі місця проживання, передбачених у минулому для окремих категорій громадян”» / Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On recognition the legislative acts of the USSR as having lost force, in connection with the Order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR" On the lifting of restrictions in the choice of residence provided in the past for certain categories of citizens""	175

№ 40	Постанова Ради Міністрів СРСР № 1467 «Про обмеження прописки громадян у деяких населених пунктах Кримської області і Краснодарського краю» / Resolution of the Council of Ministers of the USSR No. 1467 "On restriction of registration of citizens in some localities of the Crimean region and Krasnodar Krai"	176
№ 41	Декларація Верховної Ради СРСР «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, які були піддані насильницькому переселенню, та забезпечення їхніх прав» / Declaration of the Supreme Soviet of the USSR "On the recognition as illegal and criminal of the repressive acts against the peoples subjected to the forced resettlement, and ensuring their rights"	177
№ 42	Постанова Верховної Ради України № 1140-VII «Про заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» / Declaration of the Supreme Council of Ukraine No. 1140-VII «About the statement of the Supreme Council of Ukraine on the guarantee of rights of Crimean Tatar people within the Ukrainian State"	178

ЧАСТИНА III / PART III
УНУТМА / Пам'ятай / UNUTMA / Remember

Щоденник Рамазана Ісмаїлова / Diary of Ramazan Ismailov	180
Спогади Юсуфа Гафарова / Memoirs of Yusuf Hafarov	236
Спогади Джафера Люманова / Memoirs of Dzhafer Liumanov	254
Спогади Абла Мамутова / Memoirs of Abla Mamutov	256
Спогади Лейли Ісмаїлової (Сулейманової) / Memoirs of Leila Ismailova (Suleimanova)	259
Спогади Февзі Якубова / Memoirs of Fevzi Yakubov	262
Спогади Елеонори Коваль (Остапенко) / Memoirs of Eleonora Koval (Ostapenko)	268
Палітра пам'яті Рустема Емінова / Memory palette of Rustem Eminov	272

ПОКАЖЧИКИ / INDEXES

Іменний покажчик / Name index	285
Географічний покажчик / Geographical index	289
Список умовних скорочень / List of abbreviations	311